

BAUSZ TEODORIK:

KULTSÁR ISTVÁN (1760–1828) ÉLETE ÉS MŰKÖDÉSE¹

A szöveget ellenőrizte: Hidvégi Violetta történész, levéltáros

Kiváló szerep jutott osztályrészül az ilyen tevékeny hazafiaknak abban az időben, midőn megindult ugyan minden téren a megújulás, de a nagy társadalom még nem ébredt fel egészen mély álmából, még csak múltó részvéttel vagy éppen közönnyel nézte az eszmék forrongását. Ez az idő a magyar nyelv és nemzetiség érdekében vívott küzdelem korszaka volt, mely a XVIII. század végén és a XIX. század elején mintegy félszázadig tartott. Kettős cél: a nyelv kiművelése és a nemzeti érzület fölébresztése serkentette fokozott munkára az írókat; e kettős cél egyesítette egy lelkes csapattá azokat is, akiket különben eltérő elvek és irányok elválasztottak egymástól.

E küzdelmes munkában egyik vezető férfiú Kultsár István volt. (...) A kultúra által megnevesített nemzeti lélek volt a jelszava. Minden kitelhető áldozatot meghozott, hogy egyengesse, járhatóvá tegye azon utakat, melyek ennek elérésére vezetnek. Az a lelkesedés, amellyel a még akkor szegényes nyelvünk csinosítására törekedett, azaz önfeláldozás, amellyel a létért küzdő magyar színészeti ügyének szentelte magát, az a kitartás, amellyel az első magyar pesti újságot szerkesztette és fenntartotta, végre az a számottevő erkölcsi és anyagi pártolás, amelyben az irodalmat és szerény munkáit részesítette, megszerzi nevének a tiszteletet és biztosítja a fennmaradást. (...)

Kultsár István Komáromban született 1760. szeptember 16-án. Atyja szintén István, nemes származású, tekintélyes csizmadiamester volt. Anyja Varga Anna. Szülei, bár iparosok, nagy gonddal nevelik fiukat, s 9 éves korában a helybeli jezsuita gimnáziumba adják. 1776-ban járta a költészeti osztályt. Ez évben Baróti Szabó Dávid, a klasszikus költői iskola megalapítója volt a tanára, kinek bizonyára nagy része volt abban, hogy tanítványa később oly szeretettel karolta föl a magyar irodalmat.

Az 1776–1777. iskolai évben a bencések vették át a komáromi gimnázium vezetését. Ekkor ismerte és szerette meg Kultsár e rendet és 1778-ban, a gimnáziumi tanulmányok elvégzése után, ő maga is kötelékébe lépett. Letöltvén Pannonhalmán a próbaévet, ugyanott elvégezte a kétéves filozófiai tanfolyamot, ezután a pozsonyi szemináriumba került a hittani tudományok végzésére. (...)

II. József 1786. november 14-én kelt rendeletével a bencés rendet is feloszlatta, ennél fogva Kultsár, aki már akkor tanulmányai végén volt, kénytelen más pályát választani. A Szt. Benedek-rend iránt azonban mindig szeretettel viseltetett és örömmel említette, ha róla valami jót halott. Szíve hajlamát követte, midőn a tanári pályára lépett, amelyre a papi pálya elhagyása után is szorgalmasan készült abban a reményben, hogy ezen a pályán leginkább szolgálhat hazájának. Először szülőföldjére, a komáromi gimnáziumhoz nevezték ki a II. grammatikai osztály tanárának, de csak az 1788–1789. iskolai évet töltötte itt. Komáromban kezdte meg irodalmi működését is. Ovidiusból kezdett fordítani, de csak egy hősi levél jelent

---

¹ Bausz Teodorik: Kultsár István élete és működése. A Pannonhalmi Szent Benedek-rend Komáromi Négy Osztályú Katolikus Gimnásiumának Értesítője az 1902-1903. iskolai évről. Komárom, 1903. 3-37. old.

meg ily címen: Bajnokné levelei Ovidiusból (1789), mellyel Grassalkovich grófnénak kívánt kedveskedni.

1789. augusztus 20-án kelt főigazgatói leirat tudatja vele, hogy a felsőbb tanügyi hatóság Szombathelyre helyezte át a II. humanista osztály tanárává. Itt írta és adta ki Br. Laudon² nándorfehérvári győzelme című költeményét; már ekkor érezte, hogy a költészet mezején nem terem számára babér, ezért később csak ritkán nyúlt a lanthoz. (...) Sokkal értékesebb és az utókorra fontosabb munkája volt Mikes Kelemen leveleinek kiadása. (...) A levelek kéziratát, mint Toldy Ferenc hiszi, Kultsár Tót [Tóth] Ferenc francia tűzértisztól kapta, aki Konstantinápolyból hozta magával. Midőn a francia forradalom kiütött, a magyar származású tiszt visszajött hazájába és a Vas megyei Tarcsán 1793-ban meghalt. Thaly Kálmán véleménye szerint egy Mészáros nevű magyar ember hozta Konstantinápolyból, kitől a Bécsben tartózkodó magyar írókhoz, tőlük pedig Kultsár kezébe került. Bármi módon került is hozzá, nagy érdeme, hogy becsét fölismerte és kiadta. Ajánlja is mint olyan művet, mely kellemes olvasmány a magyar nyelvet tanulóknak.

Kultsár e levelek kiadásával tette ismertebbé nevét, de egyszersmind történeti érzékének is bizonyosságát adta. Egyike az elsőnek, aki a múlt történeteit korával is meg akarta ismertetni, hogy a múltak olvasásán keletkező buzdulás a jövő kiépítésére lelkesítsen. Ezért tervezte régi történeti emlékek kiadását két részben. Az első része lett volna: Magyar Történetek Gyűjteménye; ebben a XVI. és XVII. század történetét akarta előadni apróbb tudósításokból és levelekből. (...) A második kötetben Eredeti történetírók címen magyar nyelvű történeti munkákat adott volna ki (Mikó Ferenc, Kemény János, Szalárdi János stb.). Terve azonban megghiúsult a közönség részvétlenségén. Talán sejtette is, hogy a tudományos dolgokat nemigen kapkodják, azért kísérletképpen először egy kis Krónikát³ adott ki (1805) (...). Alapja egy kis székely krónika, melyet kiegészített Bethlen Farkasból, magán és diplomatikai levelekből és kéziratokból, hogy a mohácsi vész és a bécsi béke közti idő történetét teljessé tegye. (...)

Hét évig tanárkodott Szombathelyen. 1796. október 5-én kelt helytartótanácsi rendelet értesíti, hogy Esztergomba helyezték át a II. humanitás osztály tanárává. Ugyanezen év szeptember havában nyert Esztergomban tanári alkalmazást Révai is, a nagy nyelvtudós, aki az I. humanitás osztály tanítását vette át. Sajnos, akik egyébként oly lelkes harcosai voltak a magyar nyelvnek és irodalomnak, az oktatásügy kárára majdnem egész esztergomi tanárkodásuk alatt ellenfelekként állottak egymással szemben. (...) Pedig egyetértéssel mily sokat tehetett volna e két jeles tanító a tanítás ügyének előmozdítására és az esztergomi gimnázium hírének javítására! Hiszen Kultsár a legkiválóbb pedagógusok közé tartozott. Jól értette azt a tanítási módot, mely a tanítványokkal megkedvelteti, és mulattatva sajátíttatja el a nehezebb ismereteket. Könnyen és szépen magyarázott, úgy, hogy előadásait még más osztálybeliek is szívesen hallgatták. (...)

Az egyenetlenség, mely az esztergomi tanárok közt uralkodott, nagyon elkésértette Kultsárt. Pályázott Kassára, majd a komáromi igazgatóságért, végre 1799 május hóban megejtett vizsgálat után beadta lemondását. (...)

Kultsár még egy ideig nem hagyta el a tanítói és nevelői állást. 1799. évben mondott le Péteri Takáts József nevelői állásáról, melyet Festetics György gróf László fia mellett viselt. Kultsár már régóta ismeretségben és levelezésben volt Takáts Józseffal, azért valószínűnek tartom, hogy ő ajánlotta neki ez állást és ismertette meg a nemes gróffal. Hogy Kultsár örömmel fogadta az ajánlatot és szívesen volt a Festetics család körében, mutatja az, hogy hat évig maradt László gróf mellett. Ez idő nem vészett el Kultsárra nézve, mert ekkor került

² B[áró] Laudonnak nándorfehérvári győzelme. Szerzette: Kultsár István a Szombathelyi Királyi Iskoláknál a Szép Tudományoknak Öregbik Királyi Tanítója. Szombathelyen, 1790.

³ Krónika. A' Mohácsi Veszedelemtől a Bécsi Békülésig Magyar Országban, Erdélyben, Havasalföldön, és Moldovában történt dolgokról. Pest, 1805.

ismeretségbe oly előkelő egyénnel, akikkel egyébként bajos lett volna megismerkednie, s akik később szívesen jártak kezére a Festetics család egykori derék nevelőjének. Hat év alatt a gróf tetszését és megelégedését teljes mértékben kiérdemelte helyes nevelési rendszerével és ritka becsületes jellemével. De Kultsár is megkedvelte a grófi családot, s később mint szerkesztő hűségesen értesítette olvasóit a keszthelyi kastély irodalmi és gazdasági újdonságairól, a kitűzött ösztöndíjakról.

Még rövid ideig a Viczay grófi családnál volt nevelő, azután végképp elhagyta a tanítói pályát, és 1806-ban Pesten telepedett le. Csak mint teljesen független ember láthatott ama feladat megvalósításához, amelyre minden munkásságát és eddig összegyűjtött vagyonkáját szánta. A fejlett nemzeti kultúra és pallérozott nyelv volt az az ideál, amely szeme előtt lebegett. Buzgón egyengette hát azon utakat, melyek e nemes cél elérésére vezetnek, minők a hírlapírás, a nemzeti színpad, a tudomány és az irodalom. (...)

Az a rajongó szeretet, mely lelkét eltöltötte minden iránt, ami magyar, egy oly nemzeti ügynek felkarolására ösztönözte Kultsárt, amely már két évtized óta küzdött a létért. Ez a magyar színjáték ügye volt. Az a nagy lelkesedés, mely az 1790. országgyűlés idején a sokáig szunnyadó nemzeti érzületet lángra lobbantotta és az első színjátszó társaságot is létrehozta csak szalmatűz volt; lángot vetett, azután elaludt. Az első színésztársaság, a magyar nyelv buzgó terjesztője, néhány évi vajúdas után 1796-ban feloszlott. Ezután egy évig hallgat a színészet ügye Magyarországon, míg végre a már nagy tekintélyű Kultsárnak pályakérdése (...) alkalmat nyújtott arra, hogy a színészet ügye az irodalomban újra napirendre kerüljön, s átmenjen a köztudatba a játékszín nyelvi, nemzeti és irodalmi fontossága.

Időközben Wesselényi kolozsvári társulatának kilenc tagja a derék báró kívánságára megindult Magyarország felé, hogy itt újra fölébressze és állandósítsa a színészet elaludt ügyét. (...)

A színészet ügyének előmozdítására nagy hatással volt az 1807. április 8-án megnyílt országgyűlés, amelyre azzal a szándékkal jelentek meg a követek, hogy a küzdelmet újra megindítják a tizenöt év óta pihenő reformok megvalósítására. A megyéktől utasítást kaptak a nemzeti nyelv és színjátszás pártolására is. Az a gondolat tehát, hogy a nemzeti játékszín a nyelv kiművelésének egyik leghatásosabb eszköze, már kezdte meghódítani a közönség szívét. Most már csak arra volt szükség, hogy legyen valaki, aki e gondolatot folyton ébren tartsa. Ez pedig Kultsár volt újságjával, a Hazai és Külföldi Tudósításokkal. Ő mindig nagy figyelemmel kísérte a színügyet, minden alkalmat megragadott a szintársulat pártolására és buzdítására. Tagja volt annak a bizottságnak, mely a társulat fölött a felügyeletet gyakorolta Pest vármegye megbízásából.

Az országgyűlés feloszlása után a pesti magyar színészet újra szomorú viszonyok közé jutott. Bár némi engedményt sikerült kieszközölni számukra, mihelyt látta a német színház igazgatója, hogy a magyar társulat emelkedik, azonnal kevesbítette a játszásra engedélyezett napok számát, különösen gyakran elvonta a vásár- és ünnepnapokat, amelyek a legjövedelmezőbbek voltak. A tengődő társulatot, melynek ruhatára és magánöltözetei egymás után kerültek zálogba, csak az mentette meg a szétzülléstől, hogy Vida Lászlóban akadt egy lelkes pártfogója, akire Wesselényi minden igazgatói jogát átruházta. Miután a társulat engedélyt kapott, hogy a német szintársulattól külön tarthatja előadásait, Vida, aki vagyona kockáztatásával is kész volt a társulaton segíteni a Hacker-féle szálló (ma: VII. Károly körút 9. sz.) nagytermét alakíttatta át a saját költségén színházzá. A sok agyagi áldozat azonban vagyoni helyzetét meglehetősen megrongálta (...) és 1811-ben lemondott az igazgatóságról.

Pest városában a magyar színészet csak mostohagyermek volt. Míg a német színészet műzsájának 1812-ben fényes hajlékot emeltek – amelynek megnyitására a helytartótanács szégyenszemre a magyar társulat tagjait is kirendelte, addig a magyar játékszín apostolai arra is nehezen kaptak engedélyt, hogy a drága bérletű Hacker-teremből az ütött-kopott

Rondellába visszavonulhassanak. Természetes, hogy a magyar színészet az új német színház fényével nem versenyezhetett, a látogatók tehát nagyon megfogtak. A következő évben már annyira eladósodtak színészeink, hogy a vármegye a társulatot fel akarta oszlatni. E válságos pillanatban vette kezébe a társulat igazgatását Kultsár. (...)

Első tette azt mutatta, hogy a magyar színészet ügye valóban avatott kézbe került. A kopott, rozzant Rondellára ugyancsak ráfért már a javítás, a ruhatár is siralmas állapotban volt, az avult öltözetek nem valami vonzó látványt nyújtottak. Míg a javítás munkája tartott, Kultsár a társulatot Székesfehérvárra küldte, ahol a következő évben még három ízben megfordult. A társulatnak vidékre küldése minden tekintetben eredményes volt, mert az előadásokat látogatták; másrészt annyira megnyerték a vármegye rendjeit, hogy ettől az időtől fogva Fejér megye folyton nagy érdeklődést tanúsított a magyar színügy iránt.

A színházi élet Kultsár igazgatása alatt föllendült. Lehetővé akarta tenni a tagoknak, hogy apránként régi terheiktől megszabadulhassanak, ezért jutalomjátékokat engedett nekik, amikor a pártfogók is nagyobb mértékben kimutathatták jóindulatukat a színészet ügye iránt. (...)

Alig kezdték meg a kijavított Rondellában az előadásokat, újra hajléktalanná lett a magyar színészet. Pest városa az épületet 1814. június 10-én eladta, mivel a szépítő bizottságnak útjába esett. Íme, a fontos nemzeti ügy másodrendű kérdéssé törpült, hogy a szépítő bizottságnak el ne kelljen térnie a kijelölt útvonaltól. Már csak rövid ideig tarthatták az előadásokat a Rondellában, addig is megszűnt az a kedvezmény, hogy bért nem fizettek. Kultsár belátta, hogy Pesten a színészet ily viszonyok közt nem állhat fenn, s míg állandó színház nem lesz, minden törekvés hiábavaló. Első lépés az állandó színház megvalósítására az volt, hogy a Hatvani utcában (ma: V. Kossuth Lajos utca 5 – Szép utca 2.) telket vásárolt, s Pest vármegyének 1814. június 26-án tartott közgyűlésén kijelentette, hogy e telket minden nyereség nélkül átengedi a színház céljaira. A megye a december 19-i közgyűlésen átvette a telket.

Kultsár, hogy az állandó színház eszméjének nagyobb elterjedést biztosítson, a toll fegyveréhez nyúlt és röpiratban ismertette meg az országot tervével. Már a mű címe is mutatja, hogy nemcsak fáradhatatlan izgató volt, hanem az alkalmat is kellő ügyességgel tudta megválasztani: Hazafiúi javallás magyar nemzeti teátrum építéséről. (...)

Kultsár javaslatának nem volt meg a kívánt sikere. Ő azonban nem az az ember volt, kit a sikertelenség visszariaszthatott volna. 1815. április 25-én újabb röpiratot adott ki és küldött meg az összes vármegyének ily címen: Buzdítás a nemzeti teátrum felépítésére. Ebből még 1818-ban is néhány száz példányt osztottak ki, midőn a Nemzeti Színház elkészült tervrajzát bemutatták Pest vármegye gyűlésén. (...)

1815 július végén súlyos csapás érte a pesti színtársulatot. Kultsár, ki két évig oly önfeláldozással és anyagi áldozatokkal vezette a társulatot, lemondott az igazgatásáról és tudtára adta az egybehívott színészeknek, hogy el kell távozniuk Pestről, mert elkezdik bontani a Rondellát. (...)

Bizonyára nem Kultsáron múlt, hogy az a társaság, mely Pesten nyolc évet végignyomorgott, s folytonos nélkülözéssel küzdve már teljesen összetanult társulattá fejlődött, 1815-ben felbomlott. Ő minden megtett, amit szóbeli és írásbeli buzdítással, erkölcsi és anyagi támogatással egy embernek módjában van megtenni. Sokkal mélyebbre ható okok idézték elő, hogy a nemes célra irányuló törekvés éppoly eredménytelen, mint 1796-ban. (...)

Pest vármegye pártfogásába vette ugyan a magyar színészetet s három ízben is felszólította a megyéket támogatásra, de egymaga nem bírta meg az áldozatokat, az adakozás pedig az e korbéli szegény pénzviszonyok miatt nem lehetett oly nagy fokú, hogy a működő színtársulatot is fönntartsa, azonkívül a tervezett állandó színház felépítését is lehetővé tegye. (...)

Drámairodalmunkra is hatással volt buzdításával. Benkő Kálmán⁴ szerint ő maga is kísérletet tett a színműírás terén és Nándorfehérvár győzedelme című színművet írt, amely azonban kéziratban maradt. Folyton buzdít színművek írására. Még 1807-ben csak arra kéri az érdeemes hazafiakat, hogy idegen darabokat fordítsanak, s a hazához és a nemzeti szokásokhoz alkalmazzák, 1813-ban már határozottan eredeti darabok írására buzdít. (...)

A lapszerkesztés és a színügy buzgó pártolása nem merítette ki teljesen Kultsár tevékenységét. Még egy tér volt, amelyen hatni igyekezett közműveltségünkre és nemzeti fejlődésünkre: a tudományos és szépirodalom.

Irodalmunk felvirágoztatásában nagy szerepe volt amaz írói köröknek, amelyek a XIX. század első tizedeiben Pesten közéletünk egyes kiválóbb alakjai körül alakultak. E köröknek sikerült végre Kármán eszméjét is megvalósítani, vagyis Pestet irodalmi központtá tenni. Eredetre nézve első volt az az írói kör, mely a szerb eredetű Vitkovics ügyvéd házában szokott összejönni. E kör tagjai védelmezték és terjesztették Révai korszakalkotó nyelvészeti elveit, Kazinczy nyelvújítását és költői irányát. Törzsökös tagja a lelkes Horvát István, aki először művelte történelmünket nemzetiesebb felfogással, Szemere Pál és Vitkovics Mihály. E kör volt középpontja a Pesten átutazó íróknak, akik sohasem mulasztották el fölkeresni Kazinczy lelkes triászát.

A másik írói kör, amely irodalmi életünk mozgalmasságára szintén kiváló hatást gyakorolt, Kultsár István köré gyülekezett. (...) Vonzó egyénisége gyűjtötte házába mindazokat, akik a nemzeti nyelvért és irodalomért buzogtak, a megtestesült hazafiság volt az, melynek annyi kiváló írónk hódolt. (...)

Miként a politikában, úgy az irodalomban sem vallott határozott irányt, nem tett különbséget neológus és ortológus között; így aztán különböző irányú írók találkoztak az ő lakásán. Szívesen megfordult nála Horvát István, akivel összefűzte az erős hazafias érzés, amellyel mindketten a nemzet sorsán csüngtek. Megjelent itt Helmezy, a lelkes és merész nyelvújító, Teleki László gróf, a magyar nyelv és irodalom ügyét annyira szívén viselő főúr, aki Kultsár ösztönzésére a Magyar Tudós Társaság módozatainak fejtegetésére díjat tűzött ki. Olykor szintén meghívta házához a nevezetesebb írókat; Beregszászi Pál, az ortológus nyelvész, ki lapja szerkesztésében is segítségére volt, Ungvárnémeti Tóth László, kit a katolikus vallásra térített, Fejér György, Vitkovics, Szemere, Kisfaludy Károly, a fiatal Vörösmarty, kinek oly buzgósággal iparkodott gond nélküli állást szerezni, Gombos Imre, az Esküvés című szomorújáték szerzője, Bilkey Pap Ferenc stb. Kazinczy, a széphalmi mester, ha Pestre ment éppoly szívesen kereste fel Kultsár házat, mint Vitkovicsét. Összejövetelek alkalmával irodalmi és a nyelvet illető kérdésekről folyt a szó, bírálgatták az újonnan megjelent könyveket. Itt készítették el a Tudományos Gyűjtemény tervét, itt született meg az Auróra megindításának eszméje. Politikai kérdésekkel Kultsár házában nem foglalkoztak, mert a házigazda még beszélni sem szeretett politikáról.

A magyar tudományosság emelésére mindig kiváló gondot fordított. Kiváltképpen két dolgot tartott szükségesnek: egy Tudós Társaság létrehozását és nyilvános könyvtárak alapítását. (...)

Első volt, aki anyagilag is előmozdította a Tudós Társaság létesülését. Ugyanis 1793-ban készített végrendeletében 10.000 forintot rendelt egy valaha felállítandó Magyar Tudós Társaságra. Ez ügynek előmozdítására irányult 1804-ben kitűzött pályakérdése: Mennyire ment már a magyar nyelv kiműveltetése?⁵ Az ő ösztönzésére tűzött ki Teleki László gróf egy másik pályakérdést, amely az óhajtott tudós társaság tervét és felállításának módját kívánta. Nagy volt hát öröme, midőn az 1827. XI. törvénycikkkel a Magyar Tudományos Akadémia

⁴ Benkő Kálmán: Magyar színvilág. 1865-1872. Történeti és statisztikai almanach a színművészet köréből. Első rész. Bp., 1873. 94. old.

⁵ Mennyire ment már a Magyar Nyelvnek kiműveltetése? Mitsoda eszközlesek, 's módok által kellene azt nagyobbra vinni? Miképp' lehetne ezen eszközöket foganatosokká tenni? (1804)

felállítása törvénnyé vált, különösen pedig akkor, midőn november 30-án a nádor őt is kinevezte azon bizottság tagjává, melynek feladata lett az Akadémia alapszabályait és szervezetének tervét kidolgozni. De már csak néhány ülésben vehetett részt, mert régi betegsége mindig jobban gyötörte. (...)

Hathatós eszköznek tartotta a tudományok terjesztésére a nyilvános könyvtárakat. Az a törekvés, amelyet csak napjainkban látunk megvalósulni, hogy nyilvános könyvtárakat kell szervezni, nemes óhajtásként már a múlt század elején ott élt a nemzet jobbainak lelkében. Serkentő példát mutatott a művelt külföld, ahol sok városban gazdag könyvtár volt a lakosság használatára. Az a hasznos eszme lebegett előttük, hogy legalább minden törvényhatóságnál legyen közhasználatra könyvtár. Az első, aki ezen eszme megvalósítását adományával előmozdította, Kultsár volt. Szülővárosa iránt már előbb is kimutatta háláját, midőn gazdag rajzkészletét a városi rajziskolának adta. 1827. október 4-én pedig fölhívta Komárom vármegyét, fogadja el 3–4000 darab tudományos és hasznos könyvet magában foglaló könyvtárát, hogy a vármegye ifjabb tisztviselői, a tudományokat kedvelő városi polgárok, kiváltképpen pedig a katolikus és református gimnáziumok tanárai és tanulói alkalmat találjanak tudományok kibővítésére. Csak arra kérte a megyét, hogy a könyvgyűjteményt ne hagyja elpusztulni; azért az a tisztviselő, akit kezelésével megbíz, évenként adjon számot egy bizottságnak. (...)

A tudományok művelésén kívül a tudományos ismereteknek nagyobb körben való elterjesztése is kedves eszméje volt Kultsárnak. (...)

Részt vett abban a mozgalomban, amelyet Péteri Takáts József indított, aki egy magyar könyvkiadó és könyvterjesztő társaságot akart szervezni, s azért kora íróival sűrűn levelezett. Kultsár válaszában értesíti, hogy ismerősei közül kik dolgoznak valami munkán. (...)

Kultsár nem csak pályadíjak kitűzésével iparkodott hatni irodalmunk fejlesztésére, hanem avval is, hogy több művet saját költségén adott ki. Ilyenek a következő munkák: Nemzetek és nemzeti viseletek ismertetése (1804), A magyar nyelv előmozdításáról buzgó esdeklései gr. Teleki Lászlónak (1806), Pántzél Pál: A magyar nyelv állapotáról (1806), Kis János: A magyar nyelv mostani állapotáról (1806), Baróti Szabó Dávid; Vergilius Aeneisének II. darabja (1813), Beregszászi Nagy Pál (1815), Vályi Nagy Ferenc (1817), Ungvárnémeti Tóth László munkája (1818). Kultsár buzdítására írta Horvát István a magyar nemzet legrégibb történeteiből híres Rajzolatait, melyekben a nagyhirű történettudós fantáziája a legszabadabban nyilatkozik. Ezeket Kultsár saját költségén kinyomatta és 1825-ben ívenként küldötte szét a Hazai és Külföldi Tudósítások olvasóinak.

Az írókat nem pusztán buzdította, hanem tanáccsal, ajánlással, sőt pénzzel is segítette. Ha valakinek érdekében valamit el akart érni, nem sajnálta a fáradságot. Sokszor még azt sem várta meg, hogy kérjék az ő közbenjárását, kérés nélkül fordult a tehetősebb és magasabb állású egyénekhez, hogy pártfogásukat vagy anyagi segítségüket egyik-másik író részére megnyerje. Midőn Csokonai háza leégett, Széchényi Ferencnél százforintnyi, s Festetics grófnál is némi segílyt eszközölt ki. Az újonnan megjelent irodalmi művek benne találtak a leglelkesebb terjesztőre. Páratlan rábeszélő tehetséggel rendelkezett, azért abban a korban, midőn még fejletlen volt könyvkereskedésünk, előfizetők gyűjtéséhez senki sem értett jobban, mint ő. Megesett, hogy ő maga 50–100 példányra fizetett elő, hogy a mű megjelenését lehetővé tegye. (...)

Kultsár minden ízében, testestül-lelkestül magyar volt. Szerette a magyar öltözetet, magyar zenét és táncot. A híres Biharinak szívéhez szóló nótáin hazafias szíve gyakran lelkesült vagy ellágyult. A kedvelt primás temetésére magával vitte barátait, s a sírnál beszédet mondott. Szerette a magyar táncot, mely fiatalabb éveiben nagyon illett csinos természetéhez. Ő maga is szerkesztett egy magyar táncot, mely három részből állott: toborzó,

lejtő és friss, és maga tanította meg rá Kladek tánctanítót. Tüzes nemzeti érzületével mindig össze tudta egyeztetni a koronás király és az uralkodóház iránt való hűséget és ragaszkodást.